

Sociálny aspekt integrácie žiaka s ADHD na prvom stupni základnej školy

Libuša Gužíková¹
Vladimíra Poláčková²

¹ Univerzita Konštantína Filozofa; Pedagogická fakulta; Katedra pedagogiky; Dražovská 4, 949 01 Nitra; libusa.guzikova@ukf.sk

² Univerzita Konštantína Filozofa; Pedagogická fakulta; Katedra pedagogiky; Dražovská 4, 949 01 Nitra; vpolackova@ukf.sk

Grant: UGA č. V/4/2022

Název grantu: Socioekonomický status rodiny a prospech žiaka v škole

Oborové zamčrení: AM – Pedagogika a školství

© GRANT Journal, MAGNANIMITAS Assn.

Abstrakt Kvalita integrácie žiaka s poruchou správania a pozornosti sa vyznačuje viacerými aspektmi, ktoré podporujú proces komplexného začlenenia tohto žiaka do vyučovacieho procesu. Príspevok sa zameriava najmä na sociálny aspekt integrácie s dôrazom na vzájomné vzťahy v triede. Úroveň sociálneho začlenenia žiaka s ADHD na prvom stupni základnej školy sme zisťovali s použitím štandardizovaného výskumného nástroja sociometrie a analýzou ďalších nástrojov sme overovali validitu a reliabilitu skúmaného problému. Zo skúmania na základe získaného počtu negatívnych volieb vyplynulo, že žiaci s ADHD nepatria v triede medzi obľúbených žiakov, čo je naozaj kritická situácia v súčasnosti, keďže sú enormné snahy implementovať inklúziu do škôl. Inklúzia znamená úplné akceptovanie výnimočnosti každého z nás. Zozbierané údaje sú vyhodnotené prostredníctvom vypracovaných sociogramov a sociometrických matíc. Výsledkom riešenia danej problematiky sú návrhy, ktoré odporúčame aplikovať do praxe.

Kľúčová slova socializácia, integrácia, sociálna integrácia, ADHD, sociometria

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

S pojmom porucha pozornosti s hyperaktivitou alebo s jej skratkou ADHD sa stretne každý pedagóg, ako aj veľká časť rodičov. Je totiž jednou z najrozsiahljších porúch v školskom veku. S touto poruchou sa spája aj pomenovanie ADD, čiže porucha pozornosti bez prítomnosti impulzivity a hyperaktivity. Porucha pozornosti má veľa subtypov a rozmanité prejavy a symptómy. Zasahuje nielen do oblasti pozornosti, impulzivity a hyperaktivity, ale má svoj vplyv aj na pamäť, motoriku, emocionalitu a správanie. To samozrejme spôsobuje v živote jednotlivca s ADHD/ADD problémy nielen v budovaní vzťahov či v školskej výkonnosti, ale môže spôsobiť aj vážnejšie poruchy správania. Preto je dôležité poznať možnosti reedukácie a všetky zložky komplexnej starostlivosti o dieťa s touto poruchou.

1.1 K vymedzeniam pojmu ADHD

Pojmom ADHD sa označuje porucha pozornosti s hyperaktivitou, ktorá je v súčasnej dobe najčastejšie diagnostikovanou poruchou u detí. Prvýkrát ju opísali v roku 1902 ešte pod názvom abnormálny

psychický stav (Vancáková, 2018). Po 30 rokoch sa rozšíril vo svete termín minimálna mozgová dysfunkcia, ktorý u nás nahradil termín malá mozgová dysfunkcia. Približne od roku 1950 sa používala na označenie tejto poruchy skratka EDE (ľahká detská encefalopatia), ktorá sa v 60. rokoch 19. storočia zmenila na EMD (ľahká mozgová dysfunkcia) (Jucovičová, Žáčková, 2010).

Tieto dávnejšie pomenovania poruchy vychádzali z opisu etiopatogenetických príčin porúch ako drobné, nezávažné poškodenie mozgu a štrukturálne zmeny centrálnaj nervovej sústavy. Nová terminológia kladie dôraz skôr na prejavy symptómu (Švamberk Šauerová, 2016). ADHD patrí medzi hyperkinetické poruchy, ktoré definuje medzinárodná klasifikácia chorôb MKCH-10 (Vancáková, 2018).

Skratka ADHD vznikla z anglického názvu Attention Deficit Hyperactivity Disorders, ktorá vychádza z terminológie Americkej psychiatrickej asociácie a znamená v preklade syndróm deficitu pozornosti spojený s hyperaktivitou. Táto terminológia je opísaná podľa dokumentu DSM-V, v preklade Diagnostický a štatistický manuál duševných porúch. „ADHD je vývojová porucha charakteristická veku dieťaťa neprimeraným stupňom pozornosti, hyperaktivity a impulzivity“ (In: Zelinková, 2015). Autorka k definícii ešte dodáva, že tieto prejavy nezapríčiňuje ani mentálne postihnutie, emočné problémy alebo iné závažné senzorické, motorické alebo neurologické postihnutie. Jucovičová a Žáčková (2010) to dopĺňajú tým, že príznaky sú dlhodobé, chronické a môžeme ich sledovať od ranej vývinovej štádií dieťaťa, ktorého správanie a odolnosť voči záťažovým situáciám nezodpovedá jeho mentálnemu veku. Syndróm ADHD je vrodený neurovývinový syndróm, ktorý sa prejavuje oslabením či narušením funkcií (dysfunkcia) tých oblastí mozgu, ktoré súvisia s tzv. exekutívnymi (výkonnými) funkciami (Čermáková, Papeková, Uhlíková, 2013). Tieto autorky poukazujú na oslabenie ako na vrodený syndróm, čo neplatí v každom prípade v rámci príznaku ADHD, pretože túto poruchu je možné získať aj počas života. Medzi rizikové faktory vzniku a vývoja syndrómu ADHD zahrňujeme aj faktory dedičnosti a vplyv prostredia. Podľa Saula (2014) diagnóza ADHD sa vyskytuje u 4 % dospelých a 11 % detí v USA. Dvomi percentami detí tam predpisujú farmaceutiká (napr. adderall a ritalin). Autor uvádza, že definícia podaná v roku 1937 od dr. Charlesa Bradleyho sa v podstate nezmenila a stále platí, že deti so symptómami dobre reagujú na stimulačné látky. Pravdepodobne najvýraznejšia zmena v správaní sa počas týždňa liečby benzedrínom nastala v školských aktivitách u mnohých testovaných pacientov s poruchou správania.

Bradlyho pozorovania boli dôležitými objavmi, kde následné štúdie preukázali prínos psychostimulantov pri liečbe ADHD. Porucha pozornosti bola kedysi diagnostikovaná ako ADD alebo ADHD v závislosti od toho, či pacient vykazoval nepozorné alebo hyperaktívno-impulzívne príznaky. Pri stanovení diagnózy klinickí lekári zvyčajne kategorizujú príznaky pacienta ako jeden z troch samostatných prejavov alebo typov ADHD (Barkley, 2019): hyperaktívno-impulzívny typ ADHD, nepozorný typ ADHD, kombinovaný typ ADHD.

Z toho teda exaktne vyplýva, že je potrebné pojem vymedziť a klasifikovať. Pojem porucha správania obsahuje dva súvzťažné pojmy – porucha a správanie. Porucha ako všeobecný pojem je chápaná ako istý defekt, poškodenie alebo chyba. Prejavuje sa ako vážny, relatívne trvalý nedostatok. Pojem správanie je predmetom skúmania behavioristickej psychológie. Správanie zahŕňa „všetky objektívne pozorovateľné a merateľné prejavy organizmu.“ V dokumente Medzinárodnej klasifikácie chorôb (MKCH-10) sa môžeme stretnúť s pojmom hyperkinetické poruchy. Pod týmto súhrnným názvom sa nachádzajú ešte subtypy poruchy, a to porucha aktivity a pozornosti (F90.0) a hyperkinetická porucha správania (F90.1) (Švamberg Šauerová, 2016). Ako to vyplýva z jej názvu, hyperkinetická porucha správania je diagnostikovaná, ak k ťažkostiam s aktivitou a pozornosťou sa pridajú ešte problémy so správaním. Medzi problémami so správaním môžeme spomenúť aj prejavy opozičného vzdoru alebo agresivitu (Jucovičová, Žáčková, 2010). V klasifikácii MKCH-10 sa tiež objavujú subtypy: iná hyperkinetická porucha (F90.8) a hyperkinetická porucha, bližšie neurčená (F90.9) (NCZI, 2019). Kým terminológiu MKCH-10 používajú skôr v zdravotníctve, v oblasti školstva a v poradenskej praxi sa môžeme stretnúť s klasifikáciou podľa DSM-V, čiže s pojmami ADHD/ADD (Jucovičová, Žáčková, 2017). Pokorná (2001) definuje s poruchami správania spoločné pojmy – agresívne správanie a nápadné správanie. Nápadné správanie definuje ako súvislosť v správaní podľa charakteru prostredia. Konkrétne to vysvetľuje na jednoduchom príklade. Ak sa dieťa správa na ihrisku hravo, vykrikuje, poskakuje, nahlas sa smeje, je to znakom jeho aktuálnej emocionálnej situácie. Vyjadruje tak svoju spokojnosť, mieru zaujatia v danej činnosti, ale aj intenzitu svojej regenerácie. Rozdiel nastáva vtedy, ak sa rovnako dieťa správa aj v inom prostredí, teda v škole. V tom prípade hovoríme o nápadnom správaní. Begerová (2011) ich charakterizuje ako odchýlky v oblasti socializácie. Chápe jedinca ako neschopného rešpektovať normy správania, ktoré sú podmienené jeho vývinu.

Vzdelávací program žiakov s poruchou správania (2017) definuje poruchy správania ako „skupinu porúch premietajúcich sa najmä do sociálnych vzťahov jednotlivca a spoločnosti, kde dochádza opakovane a trvalo k aktívnemu a závažnému porušovaniu spoločensky akceptovaných morálnych alebo aj právnych noriem.“ Smerodajnou cestou chápania pojmu je charakteristika, ktorá je konštruovaná Štátnym pedagogickým ústavom SR. Pojem poruchy správania chápe z pedagogického hľadiska ako „široké, etiologicky rôznorodé spektrum maladaptívneho správania, pričom jednotliviec je rezistentný voči bežnému výchovnému pôsobeniu a ide o trvalejší ráz a prejav osobnosti.“

Zhrnutie nám ponúka aktuálne členenie porúch správania, ktoré je vypracované Štátnym pedagogickým ústavom SR (2013). Poruchy správania sú tu rozčlenené na tri celky: prvý celok združuje špecifické (vývinové) poruchy správania; druhý celok stvárňuje tie poruchy správania, ktoré sú zapríčinené nevhodnými výchovnými vplyvmi alebo nevhodnou výchovou; tretí celok zobrazuje iné poruchy, teda celý rad v minulosti nazývaných „neurotických porúch.“ Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie SR uvádza výsledky svojho prieskumu, ktoré prinášajú alarmujúce čísla – 59 155 žiakov základných škôl odporúčajú ich učiteľia do

poradenskej starostlivosti, pričom 37 % z nich nespolupracuje so žiadnym odborníkom. Ide o žiakov s poruchami správania, učenia, ako aj deti zo sociálne znevýhodneného prostredia. Na základe uvedeného môžeme tvrdiť, že poruchy správania u detí a žiakov je nutné skúmať a analyzovať. Nesmieme sa „zaseknúť na bode,“ v ktorom sa tento žiak dostane do úzadia a bude chápaný len ako problémový žiak. Teda spoločenské prostredie, ktoré človeka formuje kontrastne, je pre neho nielen kľúčom pre zaradenie sa do spoločnosti, ale je pre neho akousi barličkou, ktorá mu pomáha byť samým sebou a presadzovať svoje názory, postoje či myšlienky.

Vzdelávanie a výchova žiakov s ADHD v škole sú rovnako dôležité, ako aj pre intaktných žiakov. Jednou z foriem vzdelávania je integrácia. Podľa školského zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní školskou integráciou sa rozumie „výchova a vzdelávanie detí alebo žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v triedach škôl a školských zariadení určených pre deti alebo žiakov bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb. Všeobecne záväzné právne a interné predpisy poznajú aj pojem začlenenie, ktorý sa používa ako synonymum pojmu integrácia.“ Aktuálne snahy Ministerstva školstva SR sú smerované k budovaniu inkluzívneho prostredia. Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní predstavuje dokument, ktorý určuje cieľ proinkluzívneho vzdelávacieho systému. Cieľom toho je poskytovanie vzdelávania všetkým deťom, žiakom, študentom bez rozdielu, rešpektujúc jedinečnosť a rozmanitosť každého z nich, u ktorých ťažkosti nevychádzajú z diagnózy, ale napr. z traumatizujúcej situácie. Je to plán z dielne Ministerstva školstva rozdelený do troch akčných plánov od 2022 do roku 2028.

V kontexte témy príspevku a výsledkov skúmania je stále aktuálna téma integrácie. Rozsah a kvalita integrovanej edukácie je rozdielna. Poznáme tri formy (Sabo, Pavlíková, 2011): miestnu – deti vyžadujúce špeciálnu starostlivosť sa vzdelávajú v tej istej budove alebo v tom istom areáli ako intaktné, ale vo vyhradených priestoroch, triedach, herniach a pod., takže kontakty intaktných detí a detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP) sú dosť obmedzené a sporadické; sociálnu – edukácia sa uskutočňuje v odlišných priestoroch, ale dochádza k pomerne bohatému a pravidelnému stretávaniu intaktných detí a detí so ŠVVP; funkčnú – deti so ŠVVP sú zaraďované do skupín s intaktnými deťmi. Podľa zloženia skupiny sa integrácia člení na: úplnú – jedno dieťa so ŠVVP je zaradené v skupine (resp. triede) s intaktnými deťmi; opačnú – intaktné deti sú zaradené do skupín detí so ŠVVP. Integrované vzdelávanie môže mať prospech pre všetkých žiakov. Nedávne výskumy ukazujú, že integrované školy prispievajú k podpore tolerancie, rozvoju krížového kultúrneho porozumenia, odstráneniu zaujatosti a predsudkov, zlepšeniu akademického úspechu a kritického myslenia, zlepšeniu dosiahnutých výsledkov v edukácii a k podpore v občianskej účasti na rôznej úrovni globalnej ekonomike (George, Darling-Hammond, 2019; Kožárová, Vargová, 2017).

2. METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ VÝSKUMU A ICH METODIKA

Výskum bo orientovaný na skúmanie sociálnej integrácie žiaka s ADHD. Výskum sa exaktne dotýkal úrovne socializácie integrovaného žiaka s ADHD na prvom stupni základnej školy, zároveň skúmal, aké sú možnosti pedagogickej intervencie v reálnej praxi v bežných školách. Hlavným cieľom výskumu bolo zmapovať situáciu v oblasti integrácie žiaka s ADHD v kontexte so socializáciou bežnej školskej triedy na primárnom stupni vzdelávania.

Z tohto cieľa nám vyplynuli aj sekundárne ciele, ktorými sme chceli načrtnúť súčasné možnosti pedagogickej intervencie s dôrazom na socializáciu. Ďalším čiastkovým cieľom bolo načrtnúť otázky využívania intervenčných aktivít, keďže uvedená činnosť spadá pod kompetencie pedagóga. Nasledovným čiastkovým cieľom bolo zobraziť vnímanie triedy ako kolektívu z pohľadu žiaka s ADHD, čo súčasne zahŕňa pozíciu žiaka v danej triede.

Na základe cieľov, ktoré sme uviedli v predchádzajúcej kapitole sme sa pokúsili formulovať relačný výskumný problém: Aký je vzťah medzi žiakom s ADHD a spolužiakmi v triednom kolektíve primárneho stupňa vzdelávania s pôsobením pedagogickej intervencie s cieľom zlepšenia vzťahov v skupine? Z uvedeného výskumného problému nám vyplývajú nasledovné výskumné otázky:

- O1: Existujú významné rozdiely medzi socializáciou žiaka s poruchou správania a ostatných žiakov?
 O2: Je v rámci nadväzovania kamarátskych väzieb iná diferenciácia náročnosti vo vzájomnej komunikácii, ak ide o integrovaného žiaka – s poruchou správania?
 O3: Zvyšuje nápadné správanie žiaka jeho neúspešnosť socializácie v triednom kolektíve?
 O4: Existujú významné rozdiely v triedach so žiakom s poruchou správania, ak triedny učiteľ často využíva intervenčné aktivity?

Výskumnú vzorku tvoria žiaci primárneho stupňa vzdelávania, ktorú môžeme charakterizovať ako zámernú. Exaktnejšie sme vybrali žiakov 3. a 4. ročníkov. Zamerali sme sa na školské triedy, ktoré spĺňali uvedené kritériá výberu: základné školy na území Slovenskej republiky; školské triedy, v ktorých je integrovaný aspoň jeden žiak s diagnostikovaným ADHD; školské triedy s triednym učiteľom, ktorý je ochotný odpovedať na problematiku žiakov s ADHD prostredníctvom neštruktúrovaného rozhovoru.

V kontexte skúmania bol použitý štandardizovaný výskumný nástroj merania sociálnych vzťahov – sociometria (Kollárik, 2008). V praktickej rovine išlo o to, že žiak si v prvej otázke vybral troch spolužiakov, ktorých by pozval na narodeninovú oslavu. V druhej otázke si z pomedzi troch alebo aj iných spolužiakov vybral práve jedného, s ktorým by chcel sedieť v autobuse cestou na školský výlet. V tretej otázke odpovedal negatívne, koho by nepozval na narodeninovú oslavu. Žiak mohol uviesť jedného alebo dvoch spolužiakov. Žiakom sme otázky prispôbili, aby nemali pocit, že je nutné niekoho separovať a odčleňovať. Boli to klasické otázky, ktoré žiak 3. a 4. ročníka rieši aj v praxi. Zaznamenávali sme údaje z dotazníkov a následne sme ich importovali do sociometrickej matice a sociogramov cez online program Sociometr (CZ). Zozbierali sme 180 dotazníkov, ktoré žiaci vyplnili. V týchto triedach sa nachádzalo spolu 19 žiakov s ADHD. V rámci interpretácie výsledkov ponúkame zobrazenie dvoch tried, pričom je počet žiakov s ADHD identický. Sociometrické údaje sme vyhodnocovali prostredníctvom programu, ktorý pomáha zmerať sociopreferenčné vzťahy v skupine, vzájomné sympatie či antipatie členov skupiny. V sociograme sú dievčatá označené ružovou farbou, chlapci modrou farbou a žiaci s poruchou správania výraznými farbami: červená, zelená, ružová. Na bližšie pochopenie pozitívnych a negatívnych volieb sme využili sociometrickú maticu, ktorá spresňuje počet uskutočnených a získaných volieb. Na základe získaných sociometrických údajov vyplynuli odporúčania pre pedagogickú prax. Ak sa učiteľ ocitne v neistej pozícii pri práci so žiakom s ADHD v súčinnosti so socializáciou, má možnosť prihliadnuť na odporúčania, ktoré predkladáme v uvedenom príspevku.

2.1 Analýza vybraných výsledkov

Získané výsledky nám poukazujú na skutočnosť, že žiaci s ADHD nie sú úspešne socializovaní vo vybraných triedach. Nemôžeme

konštatovať, že všetci žiaci s ADHD nezapadajú do kolektívu triedy, ale nachádzajú sa triedy, v ktorých žiak s ADHD nie je úspešne socializovaný, čo sa potvrdilo v náhodne vybraných triedach. Zistili sme to na základe získaných pozitívnych a negatívnych volieb. Z uvedeného vyplýva, že výskumu sa zúčastnilo 12 školských tried, kde bolo spolu 187 žiakov. V triedach sa nachádzalo 19 žiakov s ADHD. Pološtruktúrované rozhovory sme realizovali s triednymi učiteľmi vybraných tried. Ako sme už vyššie uviedli, dotazník zložený z troch častí sme predložili 12 vybraným triedam. Zamerali sme sa na triedy primárneho stupňa vzdelávania, konkrétne na žiakov 3. a 4. ročníkov. Dotazníky sme aplikovali za priamej účasti, a preto nemožno hovoriť o ich návratnosti. Žiak nebol započítaný, ak nebol v škole a dotazník nevyplnil. Preto aj v dotazníkoch môžeme nájsť mená, ktoré získali voľby, ale uskutočnené neboli žiadne. Školské triedy sme vybrali zámerné, po osobnej dohode s pracovníkmi základnej školy. Ďalej sa pokúsime interpretovať vybrané výsledky zo sociometrického testu, dotazníka, kresby a pološtruktúrovaných rozhovorov s triednymi učiteľmi. Výskumu sa zúčastnilo 12 základných škôl na území Slovenskej republiky, a to zo Žilinského, Trenčianskeho a Nitrianskeho samosprávneho kraja (zachovali sme anonymitu škôl, školské triedy boli označované číselným piktogramom).

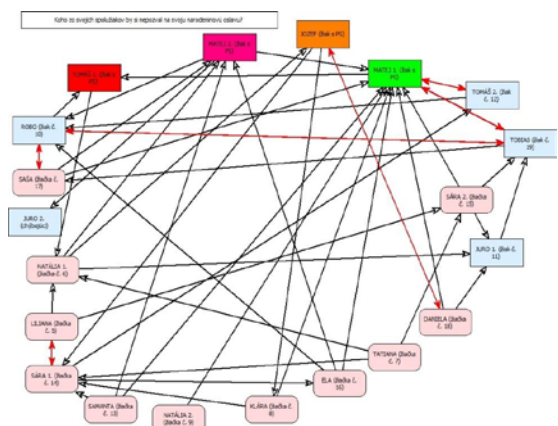
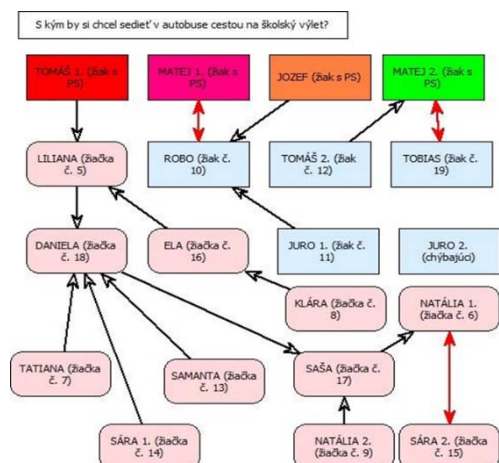
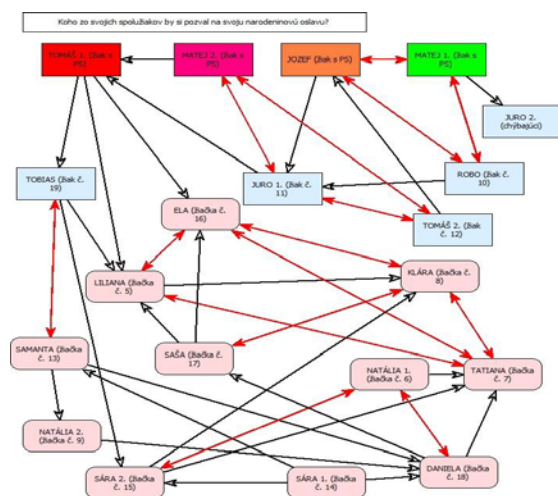
		VOLEBI																				Počet uskutočnených volieb			
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	+	-	Spolu	
VYBRANÁ TRIEDA	Číslo																								
	1																						3	1	4
	2																						3	3	6
	3																						3	3	6
	4																						4	3	7
	5																						2	3	5
	6																						3	3	6
	7																						4	3	7
	8																						3	2	5
	9																						2	1	3
	10																						3	3	6
	11																						4	1	5
	12																						3	2	5
	13																						3	3	6
	14																						2	2	4
	15																						3	2	5
	16																						3	3	6
	17																						4	3	7
	18																						3	3	6
	19																						4	3	7
20																						4	3	7	
absenciu																									
Počet získaných volieb		+	2	2	3	3	3	6	5	1	3	4	2	2	0	3	5	3	5	3	1	6			
Spolu		5	12	4	7	6	6	6	6	1	8	7	4	2	5	5	6	5	6	7	2			49	
																								110	

Obr. 1: Sociometrická matica, trieda 4.A (zdroj: vlastné spracovanie)

Poznámka: Žiaci s poruchou správania sú označení červenou farbou. Na konci každého riadka je zobrazený počet uskutočnených volieb (kladných aj záporných). Každý stĺpec obsahuje počet získaných volieb.

Zobrazená sociometrická matica poukazuje na súhrnné výsledky triedy ako skupiny, kolektívu, jednotlivcov. Ak sa bližšie zameriame na číselné údaje, zistíme, že skupina je skôr naladená pozitívne. Je to najmä z dôvodu, že prevládajú pozitívne voľby nad tými negatívnymi. Ďalšie číselné údaje nám zobrazujú postavenie či pozíciu žiakov v kolektíve školskej triedy. Za najobľúbenejšieho žiaka je možné považovať žiaka č. 7, a to z toho dôvodu, že získal šesť pozitívnych volieb a ani jednu negatívnu voľbu. Môžeme ho nazývať aj vodcom triedy. Tento žiak uskutočnil tri negatívne voľby, ale ani v jednej z nich neoznačil žiaka s ADHD. Za najnenápadnejšieho člena skupiny môžeme označiť žiaka č. 9, pretože získal práve jednu pozitívnu voľbu a žiadnu negatívnu. Tento žiak uskutočnil práve jednu negatívnu voľbu a označil žiaka č. 2 s poruchou správania. Ak by sme chceli označiť žiaka ako outsidera v skupine (žiak nedostal žiadne pozitívne voľby), bol by to žiak s číslom 14. Tento údaj je významný, pretože sme očakávali, že nulový počet pozitívnych volieb bude mať niektorý žiak s ADHD. Sociometrická matica nám ďalej poukázala na výsledky, ktoré zobrazujú jedného žiaka s ADHD, u ktorého prevládajú získané pozitívne voľby. Napriek tomu, že u ostatných žiakov s ADHD neprevládajú získané pozitívne voľby, všetci získali aspoň dve. Z toho môžeme usúdiť, že každý z nich má nejakého kamaráta v triede, ktorý si ho vybral. Uskutočnené pozitívne voľby si žiaci s ADHD rozdelili aj navzájom. Žiak č. 2 označil žiaka č. 3, žiak č. 4 označil žiaka č. 1, ale ten mu voľbu neopätovoľ. Následne

skonstruované sociogramy zobrazujú vyhodnotenie troch otázok, ktoré sa nachádzali v dotazníku. Žiaci s ADHD sú označení výraznou farbou. Čierne šípky znázorňujú jednosmerné voľby, červené šípky znázorňujú obojsmerné voľby.

Obr. 2 – 4 Sociogramy, grafické znázornenie uskutočnených a získaných volieb v triede 4. A, počet žiakov s ADHD: 4 (zdroj: vlastné spracovanie)

Poznámka: Sociometrická matica nám poukázala na výsledky, ktoré zobrazujú jedného žiaka s ADHD, u ktorého prevládajú pozitívne

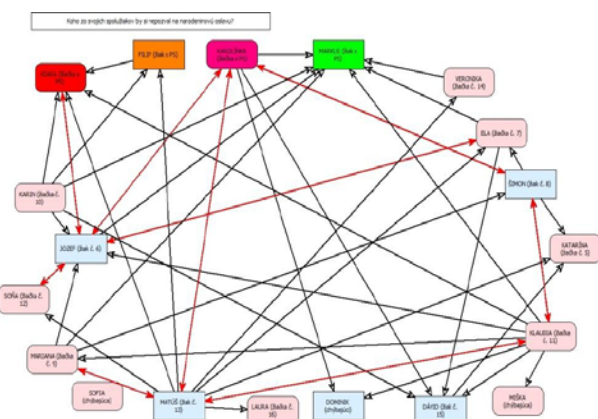
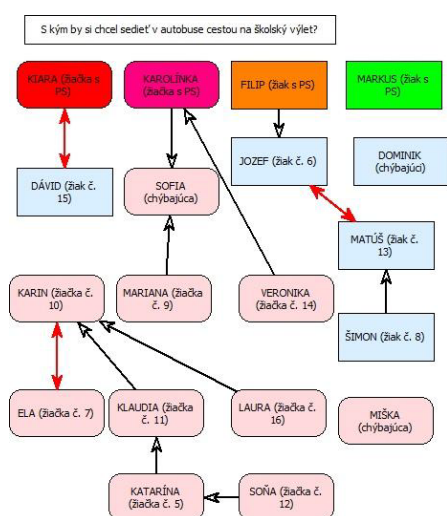
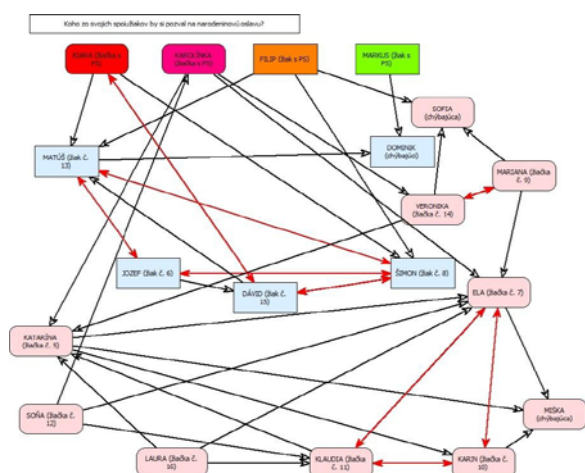
voľby. Následne skonstruované sociogramy zobrazujú vyhodnotenie troch otázok, ktoré sa nachádzali v dotazníku. Žiaci s ADHD sú označení výraznou farbou. Čierne šípky znázorňujú jednosmerné voľby, červené šípky znázorňujú obojsmerné voľby.

VOLEBI	VOLENÍ																			Počet uskutočnených volieb	Spolu			
	Číslo	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18			19		
1.																					3	1	4	
2.																					4	4	6	10
3.																					4	1	5	5
4.																					1	0	1	1
5.																					4	7	11	8
6.																					3	5	8	6
7.																					3	3	6	6
8.																					3	4	7	7
9.																					3	4	7	7
10.																					3	5	8	8
11.																					3	9	12	13
12.																					3	1	4	4
13.																					3	10	13	13
14.																					4	1	5	5
15.																					4	1	5	5
16.																					4	0	4	4
17.	absencia																							
18.	absencia																							
19.	absencia																							
Počet získaných volieb	+	1	3	0	0	3	3	7	5	1	4	5	0	5	2	3	0	3	2	5	52			
	-	5	3	3	8	3	8	3	3	2	0	2	3	3	1	5	1	1	3	0				
Spolu		6	6	3	8	6	11	10	8	3	4	7	3	8	3	8	1	4	5	5				

Obr. 5 Sociometrická matica, trieda 4.B (zdroj: vlastné spracovanie)

Poznámka: Sociometrická matica nám poukázala na výsledky, ktoré zobrazujú jedného žiaka s ADHD, u ktorého prevládajú totožné voľby – rovnaká hodnota pozitívnych aj negatívnych volieb. Chceli sme poukázat na skutočnosť, že nájdené školské triedy majú identický počet žiakov s ADHD. Môžeme konštatovať, že sme zaznamenali aj podobné výsledky v rámci socializácie žiakov s ADHD.

Číselné údaje nám jasne zobrazujú, že kolektív je nastavený skôr negatívne, pretože prevládajú negatívne voľby. To je teda prvý viditeľný rozdiel oproti prvej analýze. Trieda je z hľadiska počtu žiakov s ADHD totožná. Teda aj v triede č. 3 a aj v triede č. 8 sa nachádza rovnaký počet žiakov s ADHD. Ak sa bližšie pozrieme na vyhodnotených údaje, zistíme, že vodcom triedy je rozhodne žiak č. 19, pretože sa u neho nevyskytuje žiadna negatívna voľba. Tesne za ním môžeme spomenúť žiaka č. 10, u ktorého taktiež prevládajú pozitívne získané voľby a žiadna negatívna. Najnenápadnejší člen skupiny je žiak č. 16, ktorá získala iba jednu negatívnu voľbu. Podľa nášho názoru je podstatné hovoriť o vzájomných uskutočnených aj získaných voľbách. Ako môžeme pozorovať na sociometrickej matici, žiaci s ADHD uskutočnili len malé množstvo negatívnych volieb. Prvý žiak označil negatívnym výberom iba jedného žiaka, tretí žiak totožne práve jedného, posledný žiak neoznačil negatívnym výberom ani jedného žiaka školskej triedy. Hlavným rozdielom oproti prvému zobrazeniu vzájomných vzťahov v skupine je to, že outsidermi v skupine sú dvaja žiaci s ADHD. V tomto prípade môžeme hovoriť o potvrdení predpokladov, že v triede sa nenachádza žiak, ktorý by označil žiaka č. 3 a žiaka č. 4. Spolužiakmi sú dvaja vnímaní negatívne bez pozitívneho označenia, u jedného sa zhoduje počet získaných pozitívnych a negatívnych volieb a pri prvom žiakovi prevládajú negatívne voľby.

Obr. 6 – 8 Sociogramy, grafické znázornenie uskutočnených a získaných volieb v triede 4. B, počet žiakov s ADHD: 4 (zdroj: vlastné spracovanie)

2.2 Diskusia a interpretácia vybraných výsledkov skúmania

Gavora (2010) rozdeľuje vzťahy v triede na základe sociometrických vzorcov. Môžeme zisťovať páry v triede (dvojice), trojuholníky (trojice) alebo hviezdy triedy (volení viacerými členmi). Častejšie sa pri žiakoch s poruchou správania zameriame na

izolovaných členov (sami nevolia, ani nie sú volení), šedé eminencie (v recipročných väzbách s hviezdou triedy), odmietaní (získali iba negatívne voľby), zabudnutí (volia, ale nie sú volení). Zdôrazňujeme teda, že nemôžeme jednoznačne konštatovať, že všetci žiaci s ADHD nezapadajú do kolektívu školskej triedy. Môžeme tvrdiť, že sa nachádzajú triedy, v ktorých žiak s ADHD nie je úspešne socializovaný, čo sa potvrdilo v niektorých vybraných triedach. Zistili sme to na základe toho, že u 16 žiakov z 20 žiakov prevážoval počet negatívnych volieb. Ak sa zamýšľame nad tým, ako sa žiak v danom kolektíve cíti, odpoveďou môžu byť ukazovatele kamarátstva. Pri štyroch žiakoch s ADHD nedošlo k pričítaniu pozitívnej voľby. Tu je priestor uvažovať o tom, či diagnostika vzťahov odhalila, že žiak nie je súčasťou kolektívu a je odmietaným členom. Je však nutné pozerieť na počet získaných negatívnych volieb, pretože tie môžu žiakov rozdeľovať na dve podskupiny: buď môže byť tento žiak nenápadný či neutrálny člen skupiny alebo neoblúbený a vyčleňovaný z kolektívu. Interpretácia výsledkov a ich vyhodnotenie nám priniesli rôzne pohľady na žiaka s ADHD, na triedny kolektív, ale aj na triedneho učiteľa. Zhrnutie výsledkov v rámci stanoveného výskumného problému nám ponúka variabilnosť zistení. Ak by sme sa chceli zamerať na vzťahy v triede, tak žiak s ADHD je zväčša súčasťou triedneho kolektívu. V malých odchýlkach je menej oblúbený, vzťahy v triede sú v niektorých prípadoch narušené nápadným správaním. Výsledky však potvrdzujú, že priame intervenčné pôsobenie učiteľa napomáha zlepšeniu vzťahov v triednom kolektíve. Učiteľ dokáže žiakom vysvetliť problémové situácie a rovnako aj navrhnúť kvalitné a efektívne riešenie. Môžeme teda povedať, že neexistujú významné rozdiely medzi socializáciou žiaka s ADHD a spolužiakmi vo vybranej výskumnej vzorke. V rámci nadväzovania kamarátskych väzieb je iná diferenciácia vo vzájomnej komunikácii, pretože žiak s ADHD ovplyvňuje svojim správaním kamarátske vzťahy. Na základe rozhovorov s triednymi učiteľmi sme získali informácie, že kolektív začleňuje a vníma žiaka s ADHD rovnako ako iných členov triedy, ale svoju pozíciu často ohrozuje nevhodným správaním. Aj pri zobrazení sociometrických údajov sme mali možnosť porovnávať počet získaných negatívnych volieb, kde jasne prevládajú získané negatívne voľby.

Konštatujeme, že 15 žiakov s ADHD z celkovej výskumnej vzorky 19 žiakov s ADHD má väčšiu prevahu získaných negatívnych volieb. Môžeme teda povedať, že nápadné správanie žiaka ovplyvňuje jeho postavenie v triednom kolektíve. Nemôžeme však s istotou povedať, že napádané správanie priamoúmerne zvyšuje neúspešnosť socializácie, pretože existujú triedy z vybranej výskumnej vzorky, kde sa žiak s ADHD správa vodcovsky. Jeden z predpokladov skúmal kreovanie pozitívnej klímy v triede cez intervenčný proces so zámerným pôsobením učiteľa. Získané informácie nám poukazujú na pozitívne účinky využívania intervenčných aktivít. Ale za základnú intervenčnú aktivitu a metódu môžeme považovať rozhovor, ktorý je často v pedagogickej praxi maximálne využívaný. Aj pri rozhovoroch s triednymi učiteľmi sme zistili, že riešenie problémových situácií otvára aj zatvára práve spoločný rozhovor v rámci triedy.

3. ZÁVER

Problematika sociálnej integrácie žiaka s ADHD je náročná a obsiahla, pretože každý žiak, diagnóza, kolektív, požiadavky či učiteľ sa odlišujú. Pri aplikovaní nejakej novej metódy môžeme povedať a štatisticky dokázať, že fungovala alebo naopak nefungovala. Ale ak skúmame jeden triedny kolektív a zistíme isté závery, nemusia platiť v ďalšej triede. Potvrdilo sa nám to pri postavení žiaka v triede. Vo vybraných triedach je oblúbených členom triedy. V inom kolektíve by mohlo byť jeho správanie zdrojom konfliktov. Ak by sme chceli poukázať na najvýznamnejšie

výsledky našej práce, bolo by to jednoznačne zistenie, že nápadné správanie žiaka s ADHD ovplyvňuje kolektív školskej triedy. Aj rozhovory s triednymi učiteľmi dokazujú, že žiak s ADHD potrebuje variabilné prístupy práce. Svoje skúsenosti a metódy práce zobrazili pri konkretizácii intervenčných aktivít, ale aj pri postupoch riešenia vzniku konfliktov. Na základe toho môžeme povedať, že učiteľ si uvedomuje, že prítomnosť žiaka s ADHD v triednom kolektíve si vyžaduje častejšie využívanie pedagogickej intervencie. Príspevok zobrazil jeden pohľad, ktorý môže ovplyvniť výchovu integrovaného žiaka. Sociálna integrácia je teda pojmom, ktorý nás usmerňoval počas celej tvorby empirickej časti. Jej úspešnosť a neúspešnosť je nemožné zovšeobecniť, pretože ak je každý žiak iný a jedinečný, tak aj prístup učiteľa a jeho štýl práce je osobitným celkom. Pre príspevok sme navrhli stručné odporúčania, ktoré by mali eliminovať vznik neúspešnej socializácie. Odporúčame učiteľom v reálnej praxi využívať také intervenčné aktivity, ktoré budú žiaka s ADHD začleňovať do kolektívu. Podobnú diagnostiku môže predložiť triedny učiteľ a po zistení sociometrických údajov naplánuje rôzne intervenčné činnosti – skupinové práce, práce vo dvojiciach, domáce projekty a iné súčinné činnosti, ktoré prehĺbia vzťahy v triede. Využívame rôzne diskusné metódy, kde žiaci dostanú priestor pre vyjadrenie svojho názoru. Metódy ako akvárium („fishbowl“) alebo metóda žalujem, obhajujem, súdim ponúkajú bližšie „spojenectvá“ medzi žiakmi. Všetky tieto aktivity ponúkajú priestor, kde sa žiaci môžu prejaviť. Samozrejme, je nutné zaradovať aj didaktické činnosti. Odporúčame zaradovať aktivity, kde predpokladáme, že žiak s ADHD napreduje. Rešpektujeme jeho učebný štýl – či je kinestetický, inštrumentálny, muzikálny, vizuálny, auditívny. Aj žiak s ADHD má možnosť získať ocenenie – v podobe prijatia do celku triedy a v podobe úspechu. Ak dokážeme úroveň socializácie diagnostikovať, tak dokážeme aj určiť, v akej miere a rozsahu je nutné tieto aktivity zaradiť do edukačného procesu. Podľa nášho názoru, ak je žiak s ADHD úspešne socializovaný v bežnej triede, tak aj jej fungovanie je koncipované na predpoklade úspechu. Jednoznačne odporúčame triednym učiteľom diagnostikovať svoju triedu, a tým predchádzať vyčleňovaniu žiakov z kolektívu. Nemusí sa to týkať len žiaka s ADHD, ale aj žiakov s inými poruchami, slabšie prospievajúcich žiakov či žiakov zo znevýhodneného sociálneho prostredia.

Zdroje

1. Begerová, L., 2011. Poruchy v správaní žiakov a ich možnosti riešenia. Košice: Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie.
2. Čermáková, M., Pápežová, H., Uhlíková, P. 2013. Poruchy pozornosti a hyperaktivita (ADHD/ADD) príručka pro dospělé. In: Gašparová, L. Farmakoterapia, psychoterapia a iné alternatívne metódy práce s deťmi s ADHD. 2018. Prohuman [elektronický dokument: vedecko-odborný interdisciplinárny recenzovaný časopis, zameraný na oblasť spoločenských, sociálnych a humanitných vied: vedecko-odborný internetový časopis. Roč. 2018, č. 6, s. 1-9. ISSN 1338-1415.
3. Jucovičová, D., Žáčková, H., 2015. Máme díté s ADHD. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5971-5.
4. Jucovičová, D., Žáčková, H., 2017. Nepozornosť, hyperaktivita a impulzivita. Záporý i klady ADHD v dospelosti. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0204-4.
5. Kollárik, T. (2008). Sociálna psychológia. Bratislava : SPN.
6. Kožárová, J., Vargová, Z., 2017. Resilience as a factor of school success of pupils special educational needs in the conditions of inclusive education. In: Štúdie zo špeciálnej pedagogiky. Roč. 6, č. 1, s. 11 – 29. ISSN 1338-6670.
7. Pokorná, V., 2001. Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-817-3.
8. Saul, R., 2014. ADHD Does not Exist: The Truth About Attention Deficit and Hyperactivity Disorder. New York: Harper Collins Publishers. ISBN 978-0—062266-74-3.
9. Švamberg Šauerová, M., 2016. Hyperaktivita nebo hypoaktivita – výchovný problém? (edukační přístupy u poruch aktivity). Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-8168-348-0.
10. Vancáková, S., 2018. Ja sa z teba zbláznim! Rodičia a výchova detí s ADHD. Košice: EQUILIBRIA. ISBN 978-80-8143-324-8.
11. Viac ako 59-tisíc žiakov základných škôl potrebuje podľa prieskumu odbornú starostlivosť detského psychológa. [online]. 2014. [cit. 2020-06-22]. Dostupné na internete <https://www.minedu.sk/viac-ako-59-tisic-ziakov-zakladnych-sk-ol-potrebuje-podla-prieskumu-odbornu-starostlivost-detskeho-psychologa/>
12. Vzdelávací program pre žiakov s poruchou aktivity a pozornosti pre primárne vzdelávanie a nižšie stredné vzdelávanie, 2017. Bratislava: ŠPÚ.
13. Werner, R., 1973. Dieťa s poruchami správania. Bratislava: SPN.
14. Zelinková, O., 2015. Poruchy učení: specifické vývojové poruchy čtení, psaní a dalších školních dovedností. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0875-4.
15. Žiak s poruchami správania v základnej a strednej škole, 2013. Bratislava: ŠPÚ.